

ΚΕΙΜΕΝΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ

①

Κειμενικοί Δείκτες

Είναι τα μορφικά στοιχεία του κειμένου, που συνιστούν το εξωτερικό περίβλημα αλλά και το σκελετό του. Περιλαμβάνουν το λογοτεχνικό γένος/είδος, τις γλωσσικές επιλογές, τους αφηγηματικούς τρόπους, τις αφηγηματικές τεχνικές, τη δομή, την πλοκή, τους χαρακτήρες κ.ά. Η συνδυαστική ερμηνεία των κειμενικών δεικτών μάς βοηθά να διερευνήσουμε τις ανταποκρίσεις μας στο κείμενο και να του αποδώσουμε νόημα.

(Δες << Κειμενικοί Δείκτες >>)
Συνοπτικός πίνακας

1 Λογοτεχνικό γένος κ' είδος

Λογοτεχνικό Γένος/Είδος

Είναι η κατηγορία του λογοτεχνικού έργου που έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τυπολογία ή συμβάσεις, δηλαδή τυποποιημένα σχήματα που επαναλαμβάνονται στα έργα του ίδιου γένους ή είδους. Οι συγγραφείς χρησιμοποιούν αυτές τις συμβάσεις, άλλοτε υιοθετώντας τις πιστά, για να παρακολουθούν χωρίς παρανοήσεις οι αναγνώστες/-τριες την ιστορία, και άλλοτε επεμβαίνοντας δημιουργικά, για να αποφύγουν στερεοτυπικές επαναλήψεις.

1. Το γένος αναφέρεται στις βασικές μορφές της λογοτεχνίας (ποίηση, πεζογραφία, θέατρο).
2. ενώ το είδος στις υποδιαιρέσεις του κάθε γένους (π.χ. το ιστορικό μυθιστόρημα είναι είδος στο γένος πεζογραφία). Η διάκριση του γένους ή είδους ορίζεται από κριτήρια:

- Α. δομής (π.χ. το σονέτο, το επιστολικό μυθιστόρημα)
- Β. έκτασης (π.χ. το διήγημα, η νουβέλα)
- Γ. σκοπού ή αποτελέσματος (π.χ. κωμωδία, τραγωδία)
- Δ. θέματος (π.χ. μυθιστόρημα επιστημονικής φαντασίας).

Σε πολλές ταξινομήσεις αναφέρονται και ορισμένες ενδιάμεσες μορφές μεταξύ λογοτεχνίας και γραμματείας: δοκίμιο, βιογραφία, αυτοβιογραφία, απομνημονεύματα κ.λπ.

2. Γλωσσικές επιλογές /

Εκφραστικά μέσα

Συνδέονται με
το νόημα
το κ' ύφος

Γλωσσικές Επιλογές/ Εκφραστικά Μέσα

Οι γλωσσικές επιλογές του/της συγγραφέα αφορούν:

α) την επιλογή του λεξιλογίου (ως γλωσσική ιδιοτυπία, ιδίωμα ή διάλεκτο του αφηγητή και ως ιδιόλεκτο των ηρώων)

β) τους γραμματικούς χρόνους, τις εγκλίσεις και τα ρηματικά πρόσωπα, τα οποία δηλώνουν διαφορετικά χρονικά επίπεδα, διαφορετικούς βαθμούς βεβαιότητας ή επιθυμίας, τρόπους απεύθυνσης

γ) τη στίξη που υιοθετεί σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου

δ) τα σχήματα λόγου, δηλαδή τις ιδιορρυθμίες του λόγου που αφορούν τη θέση των λέξεων και φράσεων στη σειρά του λόγου (σχήμα κύκλου, ασύνδετο/πολυσύνδετο, υπερβατό κ.ά.) και τη σημασία με την οποία χρησιμοποιείται μια λέξη ή φράση σε μια συγκεκριμένη περίπτωση (μεταφορά, παρομοίωση, αντίθεση κ.ά.).

Όλες οι γλωσσικές επιλογές συνδέονται λειτουργικά με το νόημα και το ύφος του έργου.

α. Επιλογή λεξιλογίου

β. i) Γραμματικοί χρόνοι

ii) Εγκλίσεις

iii) Ρηματικά πρόσωπα

Αναλυτικά

στις

επόμενες

σελίδες

(α) Οι λέξεις της νέας ελληνικής διακρίνονται ως προς την προέλευσή τους σε:

► **Λαϊκές** (ελληνικές ή ξένες): Είναι οι λέξεις που σχετίζονται με την καθημερινή ζωή έχουν σχέση με τις ανθρώπινες δραστηριότητες (π.χ. εργασία, φαγητό, ρουχισμός) χρησιμοποιούνται αδιάλειπτα από τότε που εντάχθηκαν στο ελληνικό λεξιλόγιο. Στις λαϊκές εντάσσονται και ξένες λέξεις, άμεσα δάνεια που δεν αφομοιώθηκαν (π.χ. μάρκετ, χαράζ, σασνέρ) και έμμεσα, που αφομοιώθηκαν και προσαρμόστηκαν στο μορφολογικό μας σύστημα (π.χ. σπύτι, μπουκάλι, αγγαρεία).

► **Λόγιες**: Είναι οι λέξεις που χρησιμοποιήθηκαν μετά την ίδρυση του νέου ελληνικού κράτους από τους λόγιους συγγραφείς, είτε επαναφέροντας σε χρήση λέξεις της αρχαίας ελληνικής (π.χ. καθηγητής) είτε δημιουργώντας νέες λέξεις με στοιχεία από αρχαίες ελληνικές (π.χ. πυροσβέστης).

(β) Μπορούμε, επίσης, να διακρίνουμε το λεξιλόγιο ως προς τις γνώσεις για το πεδίο δραστηριότητας και την «απαιτητικότητα» του κειμένου σε:

► **Κοινό - καθημερινό** (λεξιλόγιο, που καλύπτει τη στοιχειώδη, καθημερινή εμπειρία. Χρησιμοποιείται σε απλούστερους τύπους κειμένων και εξυπηρετεί τους σκοπούς της βασικής επικοινωνίας (χαμηλό επίπεδο γλώσσας).

► **Εξειδικευμένο - τεχνικό**, που έχει λεξιλογική και κειμενική επάρκεια ανάλογα με το είδος του κειμένου. (Κονδύλη - Λύκου, 2009:9). Χρησιμοποιείται και εξυπηρετεί τους σκοπούς του «ακαδημαϊκού», επιστημονικού λόγου (υψηλό επίπεδο γλώσσας).

• Στη λογοτεχνία συχνά ενσωματώνονται στον λόγο των ηρώων ή και στην αφήγηση λαϊκές ή λόγιες λέξεις, οι οποίες προσδίδουν ένα ιδιαίτερο ύφος στο κείμενο, αναδεικνύοντας παράλληλα τον αφηγηματικό χρόνο, την εποχή και το ήθος/μορφωτικό επίπεδο/προσωπικότητα γενικότερα των χαρακτήρων.

• Η ενσωμάτωση λαϊκών ή λόγιων εκφράσεων/λέξεων σε επιστημονικά κείμενα προσδίδει σε αυτά αμεσότητα και οικειότητα στον λόγο αναπαριστώντας μια ορισμένη συνθήκη.

Το είδος του λεξιλογίου (ιδιωματικό, πλούσιο, φτωχό, εξεζητημένο, επίσημο, καθημερινό κ.λπ.) που χρησιμοποιείται τόσο στην αφήγηση όσο και στον λόγο των προσώπων αποκαλύπτει ότι ο συγγραφέας:

Για τους ήρωες: I Προσδίδει στους ήρωές του έναν ιδιαίτερο τρόπο έκφρασης (ιδιόλεκτο) ανάλογα με τον χαρακτήρα που επιδιώκει να δημιουργήσει, ώστε αυτοί να είναι πειστικοί και αληθοφανείς.

Για παράδειγμα, ο συγγραφέας εμπλουτίζει τον λόγο ενός ήρωα - εφήβου αξιοποιώντας λέξεις από τη «γλώσσα των νέων», ώστε ο ήρωας να παρουσιάζεται πειστικός:

«Τι ξενέρωτοι άνθρωποι...», σχολίασε ο Μιχάλης.

«Θα την τυπώσω αυτή τη σελίδα»

«Έχει φοβερή πλάκα».

II) Χρησιμοποιεί ο ίδιος λεξιλόγιο ανάλογο με τη γλωσσική του ιδιότητα, την αισθητική και τις στοχεύσεις του σε σχέση με το συγκεκριμένο έργο.

Για παράδειγμα:

• Στοιχείο της γλωσσικής ιδιοτυπίας του Κ. Π. Καβάφη είναι η χρήση της δημοτικής με τύπους της καθαρεύουσας και του ιδιώματος της Κωνσταντινούπολης (ανθέων, πετάχθηκαν, διαβάσθηκαν, υπέρ το δέον - κουβανείς, να τον δώσει μια περγαμηνή κ.λπ.)

• Στην ποίηση του Μ. Αναγνωστάκη παρατηρείται η χρήση λόγιων τύπων/καθαρεύουσας, όταν ο ποιητής στοχεύει στη διακωμώδηση ενός προσώπου ή κατάστασης:

«Κοιμού εν ειρήνή»,

Για τον ίδιο

επιλογή του λεξιλογίου (ως γλωσσική ιδιοτυπία, ιδίωμα ή διάλεκτο του αφηγητή και ως ιδιόλεκτο των ηρώων)

Η αξιοποίηση ιδιωμάτων τύπων στο πλαίσιο της αφήγησης φανερώνει συχνά τη συνειδητή προσπάθεια του συγγραφέα να διαφυλάξει το ιδίωμα ή τη διάλεκτο του τόπου του. Συγγραφείς παλαιότερων περιόδων, όταν το γλωσσικό ζήτημα βρισκόταν σε έξαρση κι η διαμάχη ανάμεσα στη δημοτική και την καθαρεύουσα οδηγούνταν στην κορύφωσή της, θέλησαν να δηλώσουν τη στήριξή τους στη δημοτική γλώσσα αποτυπώνοντάς την κάποτε με τη γνήσια μορφή του τοπικού τους ιδιώματος.

Παρόμοιες προσπάθειες έγιναν αργότερα, όταν άρχισε να διαφαίνεται η επικράτηση της κοινής νεοελληνικής, η οποία έθετε σταδιακά στο περιθώριο τους ποικίλους ιδιωτισμούς και τις διαλέκτους.

Ο Κωνσταντίνος Θεοτόκης, για παράδειγμα, ανήκει στους υπέρμαχους της δημοτικής γλώσσας, την οποία αξιοποιεί σε πολλά του διηγήματα, όπως την έχει γνωρίσει στην ιδιαίτερη πατρίδα του, την Κέρκυρα.

«Μια στιγμή ετώπασαν συλλογισμένοι κ' οι δυο· ο Στάθης εσφόγγισε με το μεσάλι το μουστάκι του και τα χέρια του, κ' έστριψε ένα τσιγάρο· η Διαμάντω, έχοντας τελειώσει κ' εκείνη το γιόμα της, εξανάπτε, κ' εσηκώθηκε για να φυλάξει ό,τι είχε μείνει, και να δώσει τα τριμουλidia στες κότες της και τα σουσούμια της είταν ήσυχα.»

Κωνσταντίνος Θεοτόκης «Αγάπη παράνομη»

Σε άλλες περιπτώσεις, όταν οι συγγραφείς ακολουθούν τον λογοτεχνικό κανόνα της εποχής και χρησιμοποιούν την καθαρεύουσα στην αφήγηση, εντάσσουν τους ιδιωματικούς τύπους στα λόγια των ηρώων, με τη λογική ότι σέβονται τη ρεαλιστική αποτύπωση της πραγματικότητας και επιτρέπουν να ακουστεί γνήσια η ομιλία των προσώπων της ιστορίας. Σχετικά παραδείγματα συναντάμε στο έργο του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, του Γεώργιου Βιζυηνού και άλλων.

Αξίζει να προσεχθεί πως η ιδιόλεκτος των ηρώων, ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο εκφράζονται και χρησιμοποιούν τη γλώσσα, αποτελεί στοιχείο δήλωσης της ξεχωριστής τους ταυτότητας. Πρόκειται για μια επιπλέον μέριμνα του συγγραφέα προκειμένου να διαφοροποιηθούν οι ήρωές του και να αποκτήσουν στη σκέψη του αναγνώστη περαπτέρω αυτονομία. Η ιδιόλεκτος αυτή των ηρώων μπορεί να δομείται με συγκεκριμένες εκφραστικές ή συντακτικές επιλογές, με την αξιοποίηση ιδιωτισμών, με τη χρήση νεολογισμών ή με την υιοθέτηση εντελώς σύγχρονων εκφραστικών τρόπων.

Στο ακόλουθο απόσπασμα, για παράδειγμα, ο ήρωας του κειμένου, που είναι νεαρής ηλικίας, χρησιμοποιεί ακόμη και ξενόγλωσσους όρους, ώστε να διαφανεί στην ομιλία του το γεγονός πως είναι ένας νέος της σύγχρονης εποχής.

«Δάσκαλε, ω δάσκαλε, χαίρει!

Εδώ και λίγες μέρες ξεκίνησε το σχολείο. Γράφτηκα στο 50ό, Κολοκυνθού. Καθαρό σχολείο και περιποιημένο και δίπλα στο μετρό. Κουλ. Ο διευθυντής είναι φιλόλογος (και θεολόγος!), τα έχουμε βρει.

Στον Αυλώνα δεν έχασα τον χρόνο μου. Τέλειωσα την πρώτη λυκείου. Άνετα. Κάλυφα και μερικά κενά, ειδικά στις τραγωδίες, που εσύ μας τις πέρασες στο ντούκου.

Μάντεψε ποια είναι η αγαπημένη μου.»

Κώστας Β. Κατσουλάρης «Στο στήθος μέσα χάλκινη καρδιά», Εκδόσεις Μεταίχμιο, 2018

Γλωσσικές ποικιλίες

Η γλωσσική συμπεριφορά διαφοροποιείται με κριτήρια
τοπικά (γεωγραφικά) και κοινωνικά.

Α. Γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες

1. Ιδίωμα

Η ιδιαίτερη «γλώσσα» που μιλιέται σε συγκεκριμένο τόπο, π.χ. το ιδίωμα της Κέρκυρας.

2. Διάλεκτος

Ιδίωμα που παρουσιάζει μεγάλη απόκλιση από την κοινή γλώσσα και μιλιέται σε μεγάλη γεωγραφική έκταση, (διαφέρει από το ιδίωμα)
π.χ. η Κυπριακή διάλεκτος.

3. Ιδιωτισμός

Εκφραση με ιδιαίτερη σημασία ή σύνταξη σε μια γλώσσα,
π.χ.: Καλώς τα μάτια μου τα δυο!

4. Ιδιωματισμός

Εκφράσεις ενός ιδιώματος ή μιας διαλέκτου που δεν χρησιμοποιούνται στην κοινή γλώσσα,
π.χ.: Με λέει (αντί μου λέει)

Β. Κοινωνικές γλωσσικές ποικιλίες

1. Φύλο

Οι γυναίκες χρησιμοποιούν λόγο που είναι κοινωνικά αποδεκτός περισσότερο από αυτόν του άνδρα, λόγω των κοινωνικών στερεοτύπων.

2. Ηλικία

Οι νέοι υιοθετούν έναν ιδιαίτερο τρόπο έκφρασης που αποκλίνει από την επίσημη (κοινή) γλώσσα και από τον πιο σοβαρό και κοινωνικά αποδεκτό λόγο των μεγαλύτερων σε ηλικία ανθρώπων.

3. Μόρφωση

Ο σαφής, λεξιλογικά πλούσιος και αισθητικά επιμελημένος λόγος θεωρείται γνώρισμα του μορφωμένου ανθρώπου.

4. Επάγγελμα – Κοινωνική θέση

Κάθε επαγγελματική ή κοινωνική ομάδα έχει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της και τον δικό της γλωσσικό κώδικα (ειδικά λεξιλόγια), π.χ.: η γλώσσα των γιατρών, των ποδοσφαιριστών, των τεχνιτών κλπ.

4.1. Εξειδίκευση + Περιέλαση

Ειδικές
γλώσσες

Είναι επιμέρους συστήματα γλωσσών που χρησιμοποιούν οι ειδικοί σε κάποιον τομέα (επαγγελματικό, επιστημονικό κ.ά.) και τα οποία συνδέονται με τον καταμερισμό της κοινωνικής/επαγγελματικής δραστηριότητας,

π.χ.: η γλώσσα των ψαράδων, των νομικών, των μαθηματικών κλπ.

Ειδικά
λεξιλόγια

Είναι λέξεις-όροι που συνδέονται με συγκεκριμένη επιστήμη ή επάγγελμα, π.χ.: στην επιστήμη των Μαθηματικών απαντούν οι λέξεις-όροι: εξίσωση, συνάρτηση, άλγεβρα, συνεπαγωγή κλπ.

Γεωγραφικές ποικιλίες

A. Να εντοπίσετε σε καθένα από τα παρακάτω αποσπάσματα πέντε (5) λέξεις ή φράσεις που ανήκουν σε τοπικά ιδιώματα.

1. Στον δρόμο κόλλησαν στο μπουλούκι κι άλλοι, Αλβανοί και Έλληνες. Είδαμαν μακριά μια περίπολο. «Μη σπαράξετε», είπε ο Φιλίππης. Γέναμαν ένα με τα παλιούρια. Διάβηκαν, αρεντέψαμε. Ήκούσαμε που ντουφέκαγαν κοντά και φωνές από ανθρώπους. Είχαν βρει άλλο μπουλούκι. Παρεκότερα ένα παιδί μου χάλειψε βοήθεια. Με τήραζε το παιδί σαν μεγάλος και πρόσμενε από τεμένα. Το πήρα γκότσι. Παρακάτω ήκούσαμε φωνές. Είχε κοπεί το χιόνι και γκρεμίστηκαν καμιά δεκαριά νοματαίοι. Ήταν και οι γονέοι του παιδιού μέσα. Ήκούγαμε για λίγο τις φωνές, κατόπι τους πήρε η ξενιτιά.

[Απόσπασμα από το μυθιστόρημα του Σωτήρη Δημητρίου *Ν' ακούω καλά τ' όνομά σου*, εκδ. Κέδρος]

1.	2.	3.	4.	5.
----	----	----	----	----

2. Και σε λίγο είδα ομπρός μου τη γριούλα οπού έλεγε: Δόξα σοι ο Θεός, Ιερομόναχε, έλεα πως κάτι σούρθε. Σ' έκραξα, σ' εκούνησα, και δεν άκουγες τίποτες, και τα μάτια σου εσταμάτιζαν στον αέρα, ενώ τώρα στα στερνά η γης εσκιρτούσε σαν το χόχλο στο νερό που αναβράζει. Τώρα ό,τι έπαψε που ετελειώσανε τα κεράκια και το λιβάνι. Λες οι δικοί μας να εκερδέσανε; [...]
Αλλά άκουσα να τρέμει η γης από κάτω από τα πόδια μου, και πλήθος αστραπές εγιόμοζαν τον αέρα πάντα αυξαινοντας τη γοργότητα και τη λάμψη. Και εσκαάχθηκα, γιατί η ώρα ήτανε κοντά στ' άγρια μεσανύχτια.[...]
Και αυτή η δευτέρα φωνή ήτανε ενού γέρου που απέθανε και είχα γνωρίσει. Και εθαύμαζα γιατί ήταν η πρώτη φορά που άκουσα την ψυχή του ανθρώπου να τραυλίζει. Και άκουσα ένα τρίτο μурμουρητό που εφαινότουνα μία φυσηματιά μες στον καλαμιώνα, όμως δεν άκουσα λόγια. [...]

[Απόσπασμα από το έργο του Διονύσιου Σολωμού *Η γυναίκα της Ζάκυθος*]

1.	2.	3.	4.	5.
----	----	----	----	----

3. Ο γέρος δεν ήξερε πώς να αρχίσει. Εκατέβασε το βλέμμα, έσιαξε το πανωφόρι του σα να κρύωνε, εκοκκίνισε, έβηξε, εκουνήθηκε και τέλος είπε συλλογισμένος.

«Ο Αριστείδης Στεριώτης, ο γιατρός... τότε ξέρετε όλοι!»

Κ' εσώπασε πάλι για κάμποση ώρα. «Ναι», ξακολούθησε έπειτα περίτρομος, «αυτός έχει τα περισσότερα χαρτιά μου στο συρτάρι του... Δεν ξέρω πώς τ' απόκτησε... Αλλά δε θέλω να πω αυτό. Είναι πλούσιος... θα δώσει καιρό για να πλερώσω... φτάνει μόνο... Α, Ευλαλία, μου μήνυσε σήμερα... Ήρθε εδώ ο Χαντρινός... με κουβέντισε πολλές ώρες... Άκουσέ με, Ευλαλία!... Σε θέλει γυναίκα του!... Μπαίνει εδώ μέσα γαμπρός και μας φτάνει τες δουλειές μας όπως εκείνος ξέρει!... Φυσικά δεν έδωκα λόγον κανένα... Α, Ευλαλία!...»

«Ποτέ!» ανάκραξε η Ευλαλία, σταυρώνοντας τα χέρια της. Και το πρόσωπό της εγίνηκε κατακόκκινο.

[Απόσπασμα από το μυθιστόρημα του Κωνσταντίνου Θεοτόκη *Σκλάβοι στα δεσμά τους*]

1.	2.	3.	4.	5.
----	----	----	----	----

4. 'Ότ' είχε βασιλέψ' ο ήλιος. Κατεβαίναμε το στενό καλδερίμι, τον κατήφορο. Ζερβά μεριά, στο κάτω σκαλοπάτι του παλιού σπιτιού του Γιάννου τ' Αγιώτη (για φορά ήτον του Γιάννου τ' Αγιώτη, όταν ο μακαρίτης εζούσε κ' εμεθούσε ακόμα' τώρα δεν ξέρω πλια τίνος είναι, γιατί πέρασαν τόσα χρόνια!) καθέταν η Μορισώ το Γιαλινάκι, με τη ρόκα της, με τ' αδράχτι της, μαζί με δυο άλλες, κι άλεθε η γλώσσα της. Την στιγμή που περνούσα, άκουσα να πέση μια παροιμία απ' το στόμα της:

– Τρεις οπ' σ' έχω, άντρα, και τρεις οπ' μ' έχεις, έξγ και τρεις του παιδιού, εννιά...

Εκείνο το δειλινό, είχε σπαργανίσει, καθώς έμαθον, μία νιόνυφη, η γυναίκα του Κώστα του Μπουλτογιάννη. Εξ εφτά μήνες είχαν περάσει απ' το γάμο. Η θεια-Μορισώ εσχολίαζε, τώρα, κατά τον δικόν της τον τρόπο, το φταμηνίτικο ή το πρωιμάδι, που είχαν έρθει στον κόσμο τον αυτόν...

[Απόσπασμα από το διήγημα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη *Η αποσώστρα*]

1.	2.	3.	4.	5.
----	----	----	----	----

5. Ήκουσες Αρετούσα μου, τα θλιβερά μαντάτα;
Ο Κύρης σου μ' εξόρισε σ' τση ξενιτιάς τη στράτα.
Τέσσερεις μέρες μοναχά μου 'δωκε ν' ανιμένω,
κι αποκείς να ξενιτευτώ, πολλά μακριά να πηαίνω.
Και πώς να σ' αποχωριστώ και πώς να σου μακρύνω
και πώς να ζήσω δίχως σου τον ξωρισμόν εκείνο;
Εσίμωσε το τέλος μου, μάθεις το θες, Κερά μου,
στα ξένα πως μ' εθάψασι, κι εκεί 'ν' τα κόκκαλά μου.
Κατέχω το κι ο Κύρης σου γλήγορα σε παντρεύγει,
Ρηγόπουλο, Αφεντόπουλο, σαν είσαι συ γυρεύγει.

[Απόσπασμα από τον Ερωτόκριτο του Βιτσέντζου Κορνάρου]

1.	2.	3.	4.	5.
----	----	----	----	----

38

Κοινωνικές ποικιλίες – Ειδικά λεξιλόγια

A. Σε καθένα από τα παρακάτω αποσπάσματα να εντοπίσετε πέντε (5) λέξεις ή φράσεις που συνδέονται με συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες (κοινωνιόλεκτοι) και να αναφέρετε την κοινωνική ομάδα που τις χρησιμοποιεί.

1. Μόνο που πήρε σοροκάδα τ' απόγιομα. Το λιμάνι άδειασε μονομιάς, οι βάρκες τραβηχτήκανε στη στεριά και τα καϊκια κρυφτήκανε στο φυλαγμένο κόρφο, το Μαντράκι. Δυο τρία βαπόρια που βρέθηκαν, λεβάραν τις άγκυρες και πήγανε στην Ψαροπούλα, από σταβέντο. Μόνο ο Αμερικάνος απόμεινε, φουνταρισμένος αρόδο, όξω απ' το λιμάνι. Σαν κατάλαβαν απ' το Λιμεναρχείο πως δεν το 'χε σκοπό να κουνήσει, του μήνυσαν να φύγει, κι η σοροκάδα δε σήκωνε λεβεντιά. Ο καπετάνιος κούνησε τους ώμους σαν του τα 'πανε. Το δελτίο καιρού έδειχνε άνεμο εφτά οχτώ μποφόρ, κι οι κανονισμοί του προβλέπανε πως με τέτοιον καιρό έπρεπε να 'ναι φουνταρισμένος με τις δυο άγκυρες, με τόσα κλειδιά καδένα στην καθεμιά. Καλού κακού φουντάρισε δυο κλειδιά παραπάνω, κι επιτέλους αν αγρίευε ο καιρός είχε κι άλλη καδένα.

[Απόσπασμα από το μυθιστόρημα του Νίκου Κάσδαγλη *Σοροκάδα*, στο: *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Λυκείου*, εκδ. ΠΥΕ Διόφαντος]

1.	2.	3.	4.	5.
----	----	----	----	----

2. – Πώς τα πάτε με τον Σ.;
- Όχι και πολύ καλά. Λέω να κόψω λάσπη.
 - Αμάν, με αυτή την αργκό!
 - Ναι, είναι χοντρό κόλλημα. Μου τη δίνει κι εμένα.
 - Θα τα πούμε το Σάββατο;
 - Μπα, δεν προβλέπεται. Θα βγω με τη φίλη μου, την Α. Φεύγει από Αθήνα και θα βγούμε να το κάψουμε. Πάλι αλοιφή θα γίνουμε.
 - Αλοιφή, δηλαδή κομμάτια, τύφλα, λιώμα, πίτα, κουρούμπελα, κόκαλο και τα τοιαύτα;
 - Ναι, ακριβώς, καλά πας!... Καλά, μου είπε κάτι ο πατέρας μου προχθές... κρανιώθηκα εντελώς.
 - Τι;
 - Μου την είπε μπροστά σε άλλους, φόρτωσα πάρα πολύ. Δεν κρατήθηκα, του τα 'χωσα και 'γω.
 - Πω πω, μπροστά σε κόσμο, ε;
 - Άσε σου λέω, ρόμπα γίναμε στους ξένους ανθρώπους. Αυτός ο πατέρας μου είναι άντε γεια, εντελώς.
 - Αλλαγή θέματος: θα πας στη συναυλία του Μ.;
 - Χλωμό το κόβω. Δεν έχω φράγκα. Εσύ;
 - Οπωσδήποτε! Μ' άρεσε πολύ ο τελευταίος του δίσκος.
 - Καλά ναι, super είναι. Δεν του το 'χα!

Φανταστικός διάλογος

1.	2.	3.	4.	5.
----	----	----	----	----

3. Παιχταράς αυτός ο καινούριος, ο Ντίου!

- Ποιος ρε άμπαλε, αυτός πουλάει την μπάλα για πλάκα, είναι σκέτος ξυλοκόπος!
- Όχι ρε, αυτός παίρνει όλες τις φάσεις πάνω του, κρεμάει τον τερματοφύλακα από το κέντρο με μονοκόμματο βολέ και σκίζει τα δίκτυα!
- Για μπακότερμα στο 5x5 της γειτονιάς μας καλός είναι. Από το μπέναλτι τη στέλνει αράουτ! Στείλτε τον να μαζεύει τις πετσέτες στα αποδυτήρια!

Φανταστικός διάλογος

1.	2.	3.	4.	5.
----	----	----	----	----

4. Η διαταγή ήτανε ξεκάθαρη: Απαγορεύεται το μπάνιο στο ποτάμι, ακόμα και να πλησιάζει κανένας σε απόσταση λιγότερο από διακόσια μέτρα. Όποιος την παρέβαινε τη διαταγή, θα πέρναγε στρατοδικείο. Τους τη διάβασε τις προάλλες ο ίδιος ο ταγματάρχης. Διέταξε γενική συγκέντρωση, όλο το τάγμα, και τους διάβασε. Διαταγή της Μεραρχίας! Δεν ήτανε παίζε γέλασε. [...]

Οι πληροφορίες τους ήτανε πως οι Άλλοι είχανε δυο τάγματα εκεί. Ωστόσο, δεν επιχειρούσαν επίθεση, ποιος ξέρει τι λογαριάζανε να κάνουν. Στο μεταξύ, τα φυλάκια, και από τις δυο μεριές, ήταν εδώ κι εκεί κρυμμένα στο δάσος, έτοιμα για παν ενδεχόμενο.

[Απόσπασμα από το διήγημα του Αντώνη Σαμαράκη, *Το ποτάμι*, στη συλλογή διηγημάτων: *Ζητείται Ελπίς*]

Ειδικό λεξιλόγιο:				
1.	2.	3.	4.	5.

Τα παρακάτω αποσπάσματα περιέχουν όρους που συναντάμε σε ένα ειδικό λεξιλόγιο. Να εντοπίσετε σε ποιο ειδικό λεξιλόγιο ανήκει κάθε απόσπασμα και να γράψετε πέντε (5) από τους όρους που περιέχονται σε καθένα από αυτά.

- Είναι γνωστό ότι η ηλεκτρονιακή δομή και κυρίως τα εξωτερικά ηλεκτρόνια (ηλεκτρόνια οθένους) ευθύνονται για τη χημική συμπεριφορά του ατόμου. Στοιχεία που έχουν συμπληρωμένη την εξωτερική στιβάδα του ατόμου τους με οκτώ ηλεκτρόνια (εκτός από τη στιβάδα K που συμπληρώνεται με δύο), δεν έχουν την τάση να σχηματίζουν χημικές ενώσεις. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν τα ευγενή αέρια. Τα άτομα αυτών των στοιχείων βρίσκονται σε μία πολύ σταθερή ενεργειακή κατάσταση και η σταθερότητα αυτή αποδίδεται στην πληρότητα της εξωτερικής τους στιβάδας.

[Απόσπασμα από σχολικό εγχειρίδιο εκδ. ΙΤΥΕ Διόφαντος]

Ειδικό λεξιλόγιο:				
1.	2.	3.	4.	5.

2. Τα γεγονότα που έδωσαν αποφασιστική ώθηση στην ανάπτυξη της έννοιας της συνάρτησης ήταν η δημιουργία της Άλγεβρας (χρήση γραμμάτων και ειδικών συμβόλων για την αναπαράσταση μαθηματικών πράξεων, σχέσεων, αγνώστων κ.λπ.) και της αναλυτικής γεωμετρίας. Ο Descartes, στο έργο του «La Geometrie» (1637), παρουσιάζοντας τη μέθοδο προσδιορισμού μιας καμπύλης από μια εξίσωση ως προς τα x και y (τα οποία εκφράζουν τα ευθύγραμμα τμήματα-συντεταγμένες των σημείων της καμπύλης), περιέγραψε για πρώτη φορά τη δυνατότητα αναλυτικής αναπαράστασης μιας σχέσης εξάρτησης ανάμεσα σε δύο μεταβλητές ποσότητες.

[Απόσπασμα από σχολικό εγχειρίδιο εκδ. ΠΥΕ Διόφαντος]

Ειδικό λεξιλόγιο:				
1.	2.	3.	4.	5.

3. Όλοι όσοι είμαστε χριστιανοί, έχουμε κάποιες εμπειρίες από τη λατρεία της Εκκλησίας μας: έχουμε βρεθεί στο ναό κατά τη διάρκεια μιας Θείας Λειτουργίας, ενός Βαπτίσματος ή ενός Γάμου. Περνώντας από κάποια εκκλησία ακούσαμε για λίγο την ακολουθία του Εσπερινού.[...] Ίσως κάποτε δόθηκε η ευκαιρία να παραβρεθούμε στην ακολουθία του Ευχελαίου, στη Χειροτονία ενός διακόνου, πρεσβυτέρου ή επισκόπου. Ποιος, όμως, δεν έχει κάποιες εμπειρίες από τις ακολουθίες των Χριστουγέννων, των Θεοφανίων, του Ακάθιστου Ύμνου, της Μεγάλης Εβδομάδας και του Πάσχα, της Πεντηκοστής και της Κοίμησης της Θεοτόκου το Δεκαπενταύγουστο;

[Απόσπασμα από σχολικό εγχειρίδιο εκδ. ΠΥΕ Διόφαντος]

Ειδικό λεξιλόγιο:				
1.	2.	3.	4.	5.

4. Ο σκεπτικισμός εκφράστηκε κυρίως από τους «πυρρώνειους» σκεπτικούς και είχε πρακτικό χαρακτήρα. Απέβλεπε στην επίτευξη της αταραξίας, της ψυχικής γαλήνης που θα μπορούσε να νιώσει κανείς, εφόσον δεχτεί ότι η γνώση την οποία αναζητούν οι επιστημονικές και φιλοσοφικές θεωρίες είναι ανέφικτη. Ο σκεπτικός επιχειρεί να δείξει ότι για κάθε θέμα υπάρχουν δύο αντίθετες αλλά ισοδύναμες (ισοσθενείς) απόψεις και ότι, σε τελευταία ανάλυση, δεν μπορούμε να αποφασίσουμε ποια να προτιμήσουμε. Γι' αυτόν τον λόγο, οφείλουμε να «επέχουμε» απέναντι σε κάθε θεωρητική πεποίθηση που υποτίθεται ότι μας μιλάει για τη φύση της πραγματικότητας πέρα από τα φαινόμενα που παρουσιάζονται στις αισθήσεις μας: οφείλουμε δηλαδή να μην παίρνουμε θέση, να τηρούμε στάση ουδετερότητας απέναντι σε τέτοιες πεποιθήσεις.

[Απόσπασμα από σχολικό εγχειρίδιο εκδ. ΠΥΕ Διόφαντος]

Ειδικό λεξιλόγιο:				
1.	2.	3.	4.	5.

5. Τα εμπορεύματα δημιουργούνται από τον άνθρωπο, την ανθρώπινη εργασία. Είχαμε πει εκεί ότι ο άνθρωπος παρεμβαίνει στη φύση και μετασχηματίζει τα προϊόντα της φύσης σε τεχνητά προϊόντα και ότι αυτός ο μετασχηματισμός αποτελεί τη διαδικασία της παραγωγής. Στις σύγχρονες κοινωνίες η διεργασία της παραγωγής γίνεται στις επιχειρήσεις. Τα εμπορεύματα, είτε υλικά είτε υπηρεσίες, παράγονται στις επιχειρήσεις. Η επιχείρηση είναι η βασική μονάδα παραγωγής εμπορευμάτων στη σύγχρονη κοινωνία με την έννοια ότι η επιχείρηση, ως αυτόνομη και αυτοτελής μορφή ιδιοκτησίας, αναλαμβάνει την πρωτοβουλία για την παραγωγή εμπορευμάτων, είτε αυτά είναι υλικής μορφής είτε υπηρεσίες.

[Απόσπασμα από σχολικό εγχειρίδιο εκδ. ΠΥΕ Διόφαντος]

Ειδικό λεξιλόγιο:				
1.	2.	3.	4.	5.

6. Η ανακάλυψη της δομής του DNA και η επακόλουθη «έκρηξη γνώσης» στους τομείς της Μοριακής Βιολογίας και της Γενετικής φέρνουν την ανθρωπότητα αντιμέτωπη με μια νέα τάξη πραγμάτων. Η πλήρης χαρτογράφηση του ανθρώπινου γονιδιώματος αλλά και ο χαρακτηρισμός της λειτουργίας μερικών εκατοντάδων γονιδίων θα οδηγήσουν πιθανότατα στο εγγύς μέλλον στη θεραπεία πολλών ασθενειών. Γενετικά τροποποιημένοι οργανισμοί και τρόφιμα υπόσχονται ότι θα επιλύσουν το πρόβλημα του υποσιτισμού, όμως ταυτόχρονα δημιουργούν τεράστια βιοηθικά προβλήματα. Παράλληλα, η πρόσφατη κλωνοποίηση ζωντανών οργανισμών μπορεί να επιλύσει και αυτή θέματα υποσιτισμού και επάρκειας οργάνων, όμως εγκυμονεί ο κίνδυνος δημιουργίας γενεών πανομοιουστύπων οργανισμών προς εκμετάλλευση.

[Διασκευασμένο απόσπασμα από άρθρο του Στάθη Γκόνου στον ημερήσιο Τύπο – Πανελλαδικές 2002]

Ειδικό λεξιλόγιο:				
1.	2.	3.	4.	5.

7. Ως βασικά επιχειρήματα για την κατάργηση της ποινής του θανάτου προβάλλονται: η ανικανότητά της να αποτρέψει από τη διάπραξη σοβαρών εγκλημάτων τους αποφασισμένους να τα τελέσουν, η ανελαστικότητα της ποινής αυτής τόσο κατά τη νομοθετική οριοθέτηση όσο και κατά τη δικαστική επιμέτρησή της, το ανεπανόρθωτο σε περίπτωση δικαστικής πλάνης, το ανεπίτρεπτο της αφαιρέσεως ανθρώπινης ζωής από την κρατική εξουσία, με τον ισχυρισμό ότι το έννομο αγαθό της ζωής είναι υπέρτερο από το έννομο αγαθό του κράτους. Υποστηρίζεται ακόμη ότι σύμφωνα με το νέο Σύνταγμα (άρθρο 2 §1 Συντ. 1975), η θανατική ποινή είναι «αντισυνταγματική», γιατί προσκρούει στην αρχή του απαραβίαστου της ανθρώπινης προσωπικότητας που κατοχυρώνεται με συνταγματική διάταξη υπέρτερης ισχύος (άρθρο 2 §1 Συντ. 1975) απέναντι στην επίσης συνταγματική διάταξη που προβλέπει τη θανατική ποινή (άρθρο 7 § 3 Συντ. 1975).

[Απόσπασμα από κείμενο του Ιωάννη Μανωλεδάκη, Έκφραση – Έκθεση, τεύχος Γ', εκδ. ΠΥΕ Διόφαντος]

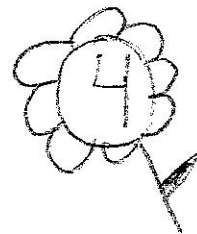
Ειδικό λεξιλόγιο:				
1.	2.	3.	4.	5.

8. Μια πιο προσεκτική ματιά, όμως, αποκαλύπτει ότι αυτού του είδους η επαφή μέσα από τις σελίδες κοινωνικής δικτύωσης συχνά λειτουργεί ως υποκατάστατο της πραγματικής ανθρώπινης επικοινωνίας. Και αυτό επειδή στις ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Facebook, οι νέοι προωθούν μια ταυτότητα εικονική και όχι πραγματική, διαμορφώνουν εικονικές ταυτότητες, συνήθειες και φίλεις. Επιπλέον, στον χώρο των προσωπικών σχέσεων υπάρχει ανησυχία για τη λέξη «φίλος», διότι πολλούς από αυτούς δεν τους ξέρουμε. Άλλωστε ένας φίλος πρέπει να είναι δίπλα σου, όταν τον χρειάζεσαι και όχι να σου στέλνει «χτύπημα στην πλάτη» μέσα από το ίντερνετ ή να σου κάνει «poke»! Επομένως, η εικονική επικοινωνία αποτελεί μία «παράσταση» σε ένα εικονικό κοινό με κριτές αντί για πραγματικούς φίλους [...] Υπάρχει φυσικά και η σκοτεινή πλευρά σε αυτό που πολλοί θεωρούν «φίλοι» στο Facebook. Οι φωτογραφίες μας και τα βίντεό μας είναι εκτεθειμένα με δημόσιους συνδέσμους όπου ο καθένας μας μπορεί να έχει πρόσβαση και έχει τη δυνατότητα να κάνει κακόβουλη χρήση.

[Διασκευασμένο κείμενο από το διαδίκτυο]

Ειδικό λεξιλόγιο:				
1.	2.	3.	4.	5.

Βι) Γραμματικοί χρόνοι

□ Χρόνος και Ρηματικός Τρόπος / Όψη/ Ποιόν ενέργειας

Ο τρόπος ή όψη ή το ποιόν ενέργειας του ρήματος είναι μια μορφολογική κατηγορία που αφορά τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζει ο ομιλητής το αν η ενέργεια που δηλώνει το ρήμα είναι ολοκληρωμένη, εξελισσόμενη κτλ. Στη νέα ελληνική γλώσσα υπάρχουν

① τρία είδη: το μη συνοπτικό (ή εξακολουθητικό – επαναλαμβανόμενο) ποιόν ενέργειας, το συνοπτικό (ή συνοπτικό-στιγμιαίο) ποιόν ενέργειας και το συντελεσμένο ποιόν ενέργειας.

Οι χρόνοι που παρουσιάζουν το μη συνοπτικό ποιόν ενέργειας (ενεστώτας, παρατατικός και εξακολουθητικός μέλλοντας) σχηματίζονται από το θέμα του ενεστώτα, ενώ οι χρόνοι που παρουσιάζουν το συνοπτικό και το συντελεσμένο ποιόν ενέργειας (αόριστος, συνοπτικός μέλλοντας και συντελεσμένοι χρόνοι στο άκλιτο μέρος τους) σχηματίζονται από το θέμα του αορίστου.

Μη συνοπτικό

(συνεχιζόμενο ή επαναλαμβανόμενο γεγονός)

Έμφαση στην ενέργεια,

π.χ. Κάθε μέρα αθλείται.

Συνοπτικό

(γεγονός ολοκληρωμένο)

Έμφαση στην πράξη,

π.χ. Τηλεφώνησα αλλά δεν τη βρήκα.

Συντελεσμένο

(ενέργεια που έγινε στο παρελθόν αλλά το αποτέλεσμά της ισχύει και στο παρόν)

π.χ. Έχει βραδιάσει εδώ και ώρα.

Οι γραμματικοί χρόνοι των ρημάτων μας επιτρέπουν να προσδιορίσουμε τα χρονικά επίπεδα στα οποία κινείται η αφήγηση. Τα ρήματα παρελθοντικών χρόνων υποδηλώνουν εύλογα πως η αφήγηση αναφέρεται στο παρελθόν (αναδρομή), τα ρήματα μελλοντικών χρόνων παραπέμπουν σε πιθανά μελλοντικές εξελίξεις (πρόληψη), ενώ ο Ενεστώτας τοποθετεί την αφήγηση στο παρόν. Προσέχουμε τη χρήση του Ιστορικού Ενεστώτα, μέσω του οποίου προσδίδεται ζωντάνια στην αφήγηση γεγονότων του παρελθόντος. Υπ' αυτή την έννοια, ο προσδιορισμός του χρονικού επιπέδου πρέπει να γίνεται με τη συνεκτίμηση του νοήματος και επιμέρους χρονικών προσδιορισμών, κι όχι αποκλειστικά με βάση τους γραμματικούς χρόνους.

Η σύγκριφάς χρησιμοποιείται διάφορους ρηματικούς χρόνους για δηλώνεται

- α. Κάτι που συνέβη μια φορά στο παρελθόν: αόριστος.
- β. Κάτι που συνέβαινε διαρκώς ή κατ' επανάληψη στο παρελθόν (θαμιστική αφήγηση): παρατατικός.
- γ. Κάτι συντελεσμένο στο παρόν ή το παρελθόν: παρακείμενος - υπερσυντέλικος.
- δ. Κάτι που θα συμβεί στο μέλλον: μέλλοντας.
- ε. Κάτι που συνέβη στο παρελθόν, αλλά παρουσιάζεται σαν να συμβαίνει στο παρόν/στο τώρα για λόγους δραματοποίησης και παραστατικότητας: δραματικός ενεστώτας - ιστορικός

Οι χρόνοι του ρήματος:

Χρονικές βαθμίδες και ποιόν της ενέργειας

Η επιλογή του ρηματικού χρόνου συνδέεται με δύο παράγοντες:

- α. τη χρονική βαθμίδα (παρελθόν - παρόν - μέλλον),
- β. την ποιότητα («ποιόν») της ενέργειας:
 - συνοπτική / στιγμιαία
 - μη συνοπτική / εξακολουθητική
 - συντελεσμένη.

Χρόνος

Χρονική βαθμίδα

Παραδείγματα

Δηλώνει τη διάρκεια ή την επανάληψη μια πράξης ή μιας κατάστασης στο παρόν.

Εν αγνοία μας, παρακολουθούμαστε, κατασκοπευόμαστε, επιτηρούμαστε, ελεγχόμαστε ολοένα περισσότερο (διάρκεια).

Κάθε πρωί ενημερώνομαι για τις εξελίξεις από το διαδίκτυο (επανάληψη).

Ενεστώτας

Μπορεί ωστόσο, πιο σπάνια, να χρησιμοποιείται για να:

- Προσδίδει παραστατικότητα και δραματικότητα σε μια αφήγηση παρελθοντικού γεγονότος (ιστορικός/εθνομυθολογικός ενεστώτας).
- Δηλώνει κάτι προγραμματισμένο στο μέλλον.

Καθώς έμπαινα στο μαγαζί, ορμά προς το μέρος μου και τινάζει τη γροθιά προς το πρόσωπό μου. Σκύβω και τον αποφεύγω την τελευταία στιγμή.

Αύριο ταξιδεύουμε για Θεσσαλονίκη!

Παρελθόν

Δηλώνει τη διάρκεια ή την επανάληψη μιας πράξης ή μιας κατάστασης στο παρελθόν.

Μιλούσε για ώρες (διάρκεια).

Σε κάθε σφύριγμα του διαιτητή σηκωνόταν από τη θέση του και διαμαρτυρόταν (επανάληψη).

Μέλλοντας
εξαιρησυχαιωτικός

- Δηλώνει τη διάρκεια ή επανάληψη μιας ενέργειας στο μέλλον.

Αύριο θα διαβάζω όλη την ημέρα (διάρκεια).
Θα διαβάζω κάθε μέρα από δύο ώρες (επανάληψη).

~~Σπάνια δηλώνει το παρόν. Θα δουλεύει μέχρι αργά.~~

Χρόνος

Μιλάοντας
στην ομιλία

Μιλάοντας
στην ομιλία

Αόριστος

Παραδείγματα

Παραδείγματα

Χρονική βαθμίδα

Δηλώνει κάτι συνοπτικό στο μέλλον.

Δηλώνει κάτι συντελεσμένο στο μέλλον.

Δηλώνει κάτι συνοπτικό/στιγμιαίο στο παρελθόν.

Πολύ σπάνια, χρησιμοποιείται για να:

- Τονίζει ότι κάτι θα συμβεί άμεσα ή με βεβαιότητα (μέλλον).
- Δηλώνει στο παρόν μια γενική αλήθεια, κάτι που συμβαίνει συνήθως (γνωμικός αόριστος).

Δηλώνει το συντελεσμένο στο παρόν (εκείνο που σημαίνει το ρήμα έγινε στο παρελθόν και έχει τελειώσει την ώρα που μιλάμε).

Δηλώνει το συντελεσμένο στο παρελθόν (εκείνο που σημαίνει το ρήμα ήταν τελειωμένο στο παρελθόν, πριν γίνει κάτι άλλο).

Παραδείγματα

Θα σου απαντήσω τώρα.

Θα έχω τελειώσει ως τις οκτώ.

Τρομοκρατική επίθεση έπληξε πριν από λίγο το Παρίσι.

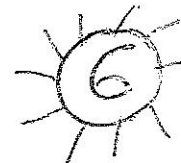
Σε δυο λεπτά έφτασα. = Θα φτάσω
Αν σε πιάσει ο Αλέκος, = Θα σε χάθηκαν!

Είδε ο τρελός τον μεθυσμένο κι έφυγε.

Έχω ασκήσει τρία διαφορετικά επαγγέλματα έως τώρα.

Είχε παίξει μόνο δευτερεύοντες ρόλους πριν από την εμφάνισή του στην ταινία «Τιτανικός».

Ριλ. Εγκλίσεις

Εγκλίσεις και τροπικότητες

Οι εγκλίσεις αποτελούν γραμματική έκφραση της τροπικότητας της στάσης δηλαδή του ομιλητή απέναντι στο περιεχόμενο των λόγων του. Οι τροπικότητες είναι δύο ειδών: η επιστημική και η δεοντική.

- **Επιστημική τροπικότητα:** Έχει σχέση με τον βαθμό βεβαιότητας που εκφράζει ο ομιλητής με αυτά που λέει. Κινείται δηλαδή σ' όλο το φάσμα των σχετικών με τη βεβαιότητα σημασιών από την απλή υπόθεση ως και τη δηλωμένη βεβαιότητα. Ενδεικτικά:

Υπόθεση (να + υποτακτική, αν/εάν/άρα/έτσι και/ας + οριστική): Να μάθει τι κάνουμε τις Κυριακές, θα έλθει τρέχοντας. – Ας είχα χρήματα και θα ταξίδευα σ' όλο τον κόσμο.

Δυνατότητα (μπορεί/ίσως + υποτακτική, θα + οριστική): Αύριο, μπορεί να έχουμε βροχερό καιρό. – Ίσως έλθει στην ώρα του.

Πιθανότητα (πρέπει + υποτακτική, θα + οριστική κ.ά.): Πρέπει να έχει κάποιο φαρμακείο ανοικτό εδώ κοντά. – Θα ήταν δύσκολη υπόθεση.

Βεβαιότητα [απλή οριστική]: Πέρασα στις Πανελλήνιες.

- **Δεοντική τροπικότητα:** Έχει σχέση με τον βαθμό αναγκαιότητας που εκφράζει ο ομιλητής για την πραγματοποίηση αυτών που λέει. Κινείται δηλαδή σ' όλο το φάσμα των σχετικών με την αναγκαιότητα σημασιών από την απλή επιθυμία ως τη ρητά δηλωμένη υποχρέωση. Ενδεικτικά:

Επιθυμία (θέλω + υποτακτική): Θέλω να τα πούμε σύντομα.

Ευχή (απλή υποτακτική – ας/να/μακάρι/που + υποτακτική): Να κάτσεις ήσυχα, έστω και για λίγο. Ας κόψει επιτέλους το κάπνισμα.

Πρόθεση (στοχεύω/λέω... + υποτακτική): Λέω να πάμε εκδρομή αύριο.

Υποχρέωση (προστακτική – πρέπει/είναι ανάγκη... + υποτακτική): Έλα, γρήγορα. – Πρέπει να έλθεις οπωσδήποτε.

Σημείωση: Η τροπικότητα εκφράζεται και με ποικίλους άλλους τρόπους, όπως με επιρρήματα (π.χ. βέβαια, ίσως, μάλλον, πιθανόν), με τροπικά ρήματα και απρόσωπες τροπικές εκφράσεις (π.χ. πρέπει, μπορεί, είναι κρίμα), με συνδυασμούς μορίων (να, ας, έτσι και) ή με το ποιόν της ενέργειας των ρημάτων που εκφράζει την υποκειμενική αντίληψη ή την «άποψη» την οποία έχει ο ομιλητής για τη χρονική στιγμή της ρηματικής ενέργειας. Αν δηλαδή αυτή είναι κάτι που τώρα εξελίσσεται ή επαναλαμβάνεται σε τακτά διαστήματα κτλ. (βλ. και ενότητα 9 που ακολουθεί).

• συγγράμματα χρησιμοποιεί διάφορα σημειώματα για να διαφάνει

• Βεβαιότητα, κάτι πραγματικό: οριστική.

• Επιθυμία, ευχή, πιθανότητα, προτροπή: υποτακτική.

• Προσταγή, προτροπή, απαγόρευση: προστακτική.

Οι εγκλίσεις των ρημάτων μας παρέχουν πληροφορίες για το ύφος του ομιλητή, όπως και για το αν αυτό που εκφράζει είναι κάτι βέβαιο, κάτι που απλώς το επιθυμεί ή κάτι που το θεωρεί πιθανό. Προσέχουμε, πάντως, πως πέρα από την Οριστική, οι υπόλοιπες εγκλίσεις δεν φανερώνουν χρόνο. Ο χρόνος των εγκλίσεων γίνεται αντιληπτός μόνο μέσα από το νόημα της φράσης. Η υποτακτική έγκλιση αορίστου, για παράδειγμα, «να γράψω» στη φράση «Θέλω να γράψω», αναφέρεται στο μέλλον.

Σε ό,τι αφορά το ύφος του ομιλητή, η χρήση των εγκλίσεων δημιουργεί σημαντικές διαφοροποιήσεις. Αν, λόγου χάρη, κάποιος ζητάει κάτι χρησιμοποιώντας την προστακτική έγκλιση, υποδηλώνει μια πιο απαιτητική διάθεση, σε σχέση με την ηπιότερη παράκληση που εκφράζεται μέσω της υποτακτικής έγκλισης.

Στο ακόλουθο απόσπασμα, για παράδειγμα, η εναλλαγή ανάμεσα στην προστακτική και την υποτακτική έγκλιση, τονίζει την έντονη συναισθηματική κατάσταση του ποιητικού υποκειμένου. Η προστακτική «πότιζε», όπως κι η προστακτική «γράφε» καθιστούν εμφανές το γεγονός πως η ποιήτρια βρίσκεται σε συναισθηματική φόρτιση που την αποτρέπει από το να χρησιμοποιήσει πιο ήπιες διατυπώσεις.

«Πότιζε συ τη γλάστρα
κι άσε να κλαίω.
Μόνο γράφε τους λόγους,
μήπως κι οφείλω κι άλλη λύπη.
Θέλω να έχω τη συνειδήσή μου ήσυχη
πως βασανίστηκα για όλα.»

Κική Δημουλά «Μαύρη γραβάτα»

Με τη χρήση της υποτακτικής καθίσταται εφικτή η έκφραση μιας πράξης που είναι επιθυμητή, χωρίς κατ' ανάγκη να δηλώνεται η βέβαιη πραγμάτωσή της. Για παράδειγμα, στο ακόλουθο απόσπασμα η ποιήτρια φανερώνει μια επιθυμία της, η οποία, ωστόσο, ματαιώνεται.

«Έλεγα να ανηφορίσω
ν' ακούσω στο πρωτότυπο
το θαύμα των κελαηδισμών εξ επαφής.
Έτσι, να σπάσω λίγο την εξάρτηση
που έχω απ' τ' αντίγραφα
κι από τους μεταπράτες αντίλαλους.
Και τώρα με ειδοποίησαν οι νόμοι
πως μόνο Απρίλη Μάη
δέχονται τα κλαδιά οίστρων επισκέψεις.»

Κική Δημουλά «Ηχογράφηση φειδωλότητας»

Η οριστική αποτελεί τη βασική έγκλιση για τη δήλωση του βέβαιου και του πραγματικού. Κατ' αυτό τον τρόπο, κάθε φορά που γίνεται χρήση αυτής της έγκλισης ο δημιουργός επιδίδει να τονίσει πως ό,τι καταγράφει συνιστά μια πραγματικότητα.

Χρήση της οριστικής, για παράδειγμα, γίνεται στο ακόλουθο απόσπασμα, όπου το ποιητικό υποκείμενο εκφράζει μια σειρά διαπιστώσεων που δεν βρίσκονται υπό την αίρεση της πιθανότητας ή της αβεβαιότητας.

«Περπατώ και νυχτώνει.
Αποφασίζω και νυχτώνει.
Όχι, δεν είμαι λυπημένη.
Υπήρξα περίεργη και μελετηρή.
Ξέρω απ' όλα. Λίγο απ' όλα.
Τα ονόματα των λουλουδιών όταν μαραίνονται,
πότε πρασινίζουν οι λέξεις και πότε κρυώνουμε.
Πόσο εύκολα γυρίζει η κλειδαριά των αισθημάτων
μ' ένα οποιοδήποτε κλειδί της λησμονιάς.

Β. Οι εγκλίσεις του ρήματος: Οι τρόποι του συγγραφέα

Οι εγκλίσεις είναι οι μορφές που παίρνει το ρήμα, προκειμένου να δηλωθεί η στάση του συγγραφέα/ομιλητή απέναντι σε ό,τι σημαίνει το ρήμα.

Με τις εγκλίσεις εκφράζονται διάφοροι τρόποι, δηλαδή διαφορετικές σημασίες που δείχνουν την υποκειμενική στάση του συγγραφέα/ομιλητή.

Εγκλίσεις

Δηλώνει

Παραδείγματα

Δηλώνει το πραγματικό, το βέβαιο.

Η Γη γυρίζει.

Το νερό της θάλασσας
δεν πίνεται.

Πιο σπάνια δηλώνει:

Πρ.

α το δυνατό (δυνητική οριστική):

Θα έδινα τα πάντα,
για να πετύχω.

θα + οριστική παρατατικού
ή υπερσυντέλικου.

Ο Πέτρος δεν είναι μέσα.

β το πιθανό (πιθανολογική οριστική):

Θα παίζει στην αυλή.

θα + οριστική κάθε χρόνου.

γ ευχή (ευχετική οριστική):

Μακάρι να ερχόσουν.

άμπότε, είθε, μακάρι να, ας + οριστική
ιστορικού χρόνου.

Με βοηθάς λίγο
στο τραπέζι;

δ παράκληση

Αν τελειώσω νωρίς,
θα έρθω.

Δηλώνει κυρίως:

α το ενδεχόμενο και

Ας γίνω πρώτα καλά,
και βλέπουμε.

β το επιθυμητό.

Υποτακτική

Κάποτε, δηλώνει προτροπή,
παραχώρηση, απορία, προσταγή,
απαγόρευση κ.λπ.

Δηλώνει:

Κλείστε την πόρτα.

α προσταγή,

Μη φωνάζεις.

β προτροπή,

Βοηθήστε, σας παρακαλώ.

γ απαγόρευση

Σύρε, παιδί μου, στο καλό.

δ παράκληση,

ε ευχή.

Προσταγή

ΡΗΜΑΤΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

α' ενικό

- Εκφράζει τον προσωπικό χαρακτήρα των ^{εκθέσεων} ^{εκαρρήσεων} απόψεων → υποκειμενικότητα
(λόγω προέχουσας από την οπτική γωνία του πομπού).
- Υποδηλώνει τη βιωρατική αφετηρία του προβληματισμού του πομπού.
(Κυριαρχεί η αίσθηση πως το περιεχόμενο (της αφήγησης) αποτελεί
προσωπικό βίωμα του πομπού (ή του αφηγητή), προσωπική μαρτυρία
⇒ Ενισχύεται η πεποίθηση του δέκτη για την αξιοπιστία των ^{λέγο-} μένων.
- Προβάλλει την προσωπικότητα του πομπού.
- Προδίδει ζωντάνια και αμερότητα στον λόγο.
- Προδίδει αληθοφάνεια, πειστικότητα.
- Προκαλεί ευκίνησιακή φόρτιση στον δέκτη.
- Προδίδει σε ορισμένες περιπτώσεις εξομολογητικό (και επι-
στευτικό) τόνο στο λόγο
Γι' αυτό τον καλούμε πιο ενδιαφέροντα.
- Προβάλλονται επιτονότερα και εναρχέστερα οι εκθέσεις του πομπού
(αφού δημιουργείται η εντύπωση ότι απευθύνεται στον δέκτη προσωπικά).

Σ.Σ. : Ενδεχομένως μπορεί να υποδηλώνει ή και να δηλώνει με σαφήνεια
εγωκεντρικό και εγωπάθεια (επαντονίζεται το «εγώ» και γίνεται
συνεχής η χρήση του) πιθανόν και στα όρια της αλαζονείας
π.χ. στον πολιτικό λόγο που κινείται στα όρια της προπαγάνδας
π.χ. λόγοι του Χίτλερ

(Χρησιμοποιείται σε: ημερολόγιο, αυτοβιογραφία, αδιόγκη προενύματα,
βιογραφικό ημερίων κ.ά.)

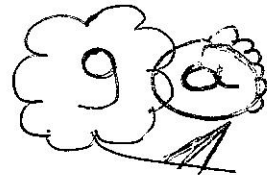
Β' ΕΝΙΚΟ

- Δηλώνει σχέση οικειότητας
- Προσδίδει διαλογικό χαρακτήρα στο λόγο (και την παρουσία κοινού)
Δηλώνει δηλαδή διάθεση του ομιλήτη για διάλογο και επικοινωνία
- Προσδίδει στο λόγο: ζωντάνια, αμεσότητα, ^{παράστατικότητα} δραματικότητα.
Ο ομιλήτης απευθύνεται άμεσα στον δέκτη. Είναι σαν να συνομιλεί μαζί του. Ο ομιλήτης καθιστά συμμέτοχο τον δέκτη στον προβληματισμό που αναπτύσσει.
- * Δημιουργεί έναν τεχνητό αχχό επικοινωνίας ⇒
καθιστά τον δέκτη συμμέτοχο στην προβληματική που αναπτύσσει ο ομιλήτης, περνώντας το μήνυμα με τον πιο άμεσο τρόπο.
- Δηλώνει προτρεπτικό / αποτρεπτικό ή συμβουλευτικό / διδασκτικό ύφος
- Χρησιμοποιείται για να εκφράσει φιλικότητα, άγεια, ισότητα, συμβουλή, παραίνεση, ρητή εντολή, απαίτηση, παρακλήση.

(Αποστροφή: ρητορικό σχήμα κατά το οποίο ο ομιλήτης διακόπτει τον λόγο του και απευθύνεται σε ένα διαφορετικό ή ειδικότερο κοινό)

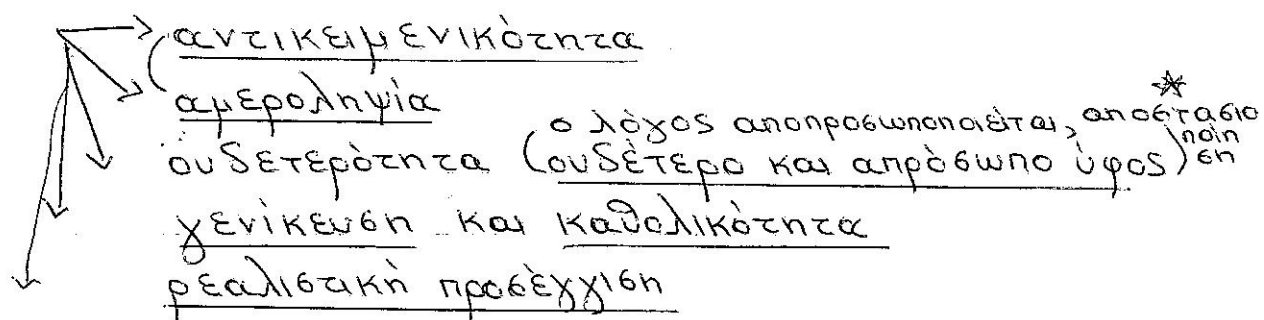
(Το β' ενικό θεωρείται και ένα είδος της πρωτοπρόσωπης αφήγησης, με την έννοια ότι ο αφηγητής απευθύνεται στον εαυτό του.)

(Χρησιμοποιείται σε επιστολές προς οικεία πρόσωπα, θεατρικούς διαλόγους ή άλλους κ.ά.)

χ' ΕΝΙΚΟ

Προσδίδει

(*Ο ποιητής προσπαθεί να αποστασιοποιηθεί από τα πράγματα και να τα προεχχίσει από μηδενική εξέταση)

(Χρησιμοποιείται σε επιστημονικά κείμενα, μελέτες, διατριβές, αποδεικτικά δοκίμια, ρεπορτάζ κ.ά.)

α' πληθυντικό

- Δηλώνει την ένταξη (συμμετοχή) του ποιητού σε ένα θύλο.
- Υποδηλώνει ελλοχικότητα, συνυπευθυνότητα στην αντιμετώπιση του εξεταζόμενου προβλήματος/φαινομένου $\Rightarrow$ προβληματισμός, ενερχοποίηση.
- Εντάσσοντας ο ποιητής τον εαυτό του στο θύλο, γίνεται «ένα με αυτούς» και κεντρίζει αποτελεσματικότερα τον προβληματισμό τους.
- Δηλώνει καθολικότητα: την καθολική αποδοχή μιας άποψης ή το ενδιαφέρον ενός θέματος.
- Προσδίδει αμερότητα και ζωντάνια στο λόγο, στην επικοινωνία. Δημιουργεί κλίμα οικειότητας ανάμεσα στον ποιητή και τον δέκτη, αφού ο πρώτος δεν εξαιρεί τον εαυτό του από το θύλο.

(Χρησιμοποιείται σε κερειακά είδη επιστημονικού ή γενικότερα αποδεικτικού χαρακτήρα) $\rightarrow$

- Ο πομπός μιλάει εκπροσωπώντας κάποια «ομάδα» στην οποία ανήκει π.χ. κάποιο πολιτικό κόμμα. Έτσι, ο λόγος του αποκτά ευρύτερη διάσταση, καθολικότητα, μεγαλύτερη αποδοχή και πειθακότητα (ίσως & εγκυρότητα).

β' πληθυντικό

- Προσδίδει διαλογικό χαρακτήρα στο λόγο.
Ο συγγραφέας μοιάζει να ανοίγει διάλογο με τους αναγνώστες επισημαίνοντας την εμπλοκή τους σε όσα γράφονται.
⇒ δηλώνει την παρουσία κοινού.
- Προσδίδει στο λόγο ζωντάνια, αμερότητα, δραματικότητα.
Ο πομπός μοιάζει να ανοίγει διάλογο με τους δέκτες, επισημαίνοντας την εμπλοκή τους σε όσα γράφονται.
- Δημιουργεί έναν τεχνητό αχχό επικοινωνίας ⇒ καθιστά τους δέκτες συμμέτοχους στον προβληματισμό που αναπτύσσει ο πομπός, περνώντας το μήνυμα με τον πιο άμεσο τρόπο.
Δηλώνει προτρεπτικό/αποτρεπτικό ή συμβουλευτικό/διδασκικό ύφος.
- Σε πολλές περιπτώσεις δηλώνει τυπικότητα, σεβασμό, επισημότητα, απόσταση.
- Χρησιμοποιείται σε τυπικές επικοινωνιακές επαφές (πληθυντικός ευγενείας), σε αναφορές προς αρχές, υπηρεσίες, επιστολές προς μη οικεία πρόσωπα, σε κείμενα προτρεπτικού χαρακτήρα (π.χ. διακηρύξεις).

γ' πληθυντικό (όπως και το χ' ενικό)

- Δηλώνει: ατακειμενικότητα, αμεροληψία, ουδετερότητα, απρόσωπο ύφος, αποστασιοποίηση, χεικωσία ή καθολικότητα, ρεαλιστική προέχρηση.
- Χρησιμοποιείται σε κείμενα επιστημονικά, αποδεικτικά δοκίμια κ.ά, προκειμένου να προκύψουν υπερτάγματα με ευρύτερη ισχύ και αποδοχή.

Εναλλαγή ρηματικών προσώπων

- Ποικιλία
- Ενδιαφέρον
- Ζωντάνια
- Αποφεύγεται η μονοτονία

Να αιτιολογήσετε τη λειτουργία του β' ενικού ρηματικού προσώπου στην παρακάτω παράγραφο.

Πάρε το, λοιπόν, απόφαση. Δεν είσαι πια ο «τυχερός» Δάσκαλος των αρχών του αιώνα μας, που ήξερε και πίστευε «ακριβώς» (ή περίπου ακριβώς) όσα περίμεναν να ακούσουν από αυτόν τα ολιγαρχική και ντροπαλά παιδιά του σχολείου εκείνης της εποχής. Είσαι (οφείλεις να είσαι, δεν μπορείς παρά να είσαι) ο Δάσκαλος ενός άλλου καιρού κι ενός άλλου κόσμου, που πρέπει να πλησιάσεις μια ταραγμένη νεότητα, ορμητική και απαιτητική, και να τη βοηθήσεις να βρει το δρόμο της.

[Πανελλαδικές 2004, Ευ. Π. Παπανούτσος, «Η Παιδεία το μεγάλο μας πρόβλημα», διασκευή]

Λειτουργία ρηματικού προσώπου

Ο συγγραφέας στο παρακάτω απόσπασμα χρησιμοποιεί κυρίως το α' πληθυντικό πρόσωπο.

Να αιτιολογήσετε αυτήν την επιλογή του.

Ο άνθρωπος είναι το κέντρο του κύκλου της ζωής, αλλά όμως δεν είναι ο ίδιος ο κύκλος της ζωής. Ανήκουμε στον κόσμο, αλλά αυτός ο κόσμος δεν μας ανήκει, δεν είναι κτήμα μας. Είμαστε οι διαχειριστές της ζωής και όχι οι ιδιοκτήτες της. Δεν είμαστε δούλοι του κόσμου, ούτε όμως γίναμε κι αφεντικά του. Απλώς παραμένουμε οικονόμοι της ζωής.

Το αναπόφευκτο απόκτημα του ανθρωπισμού είναι η διολίσθησή του στον ατομικισμό. Ο Humanismus (ανθρωπισμός, ουμανισμός) κατάντησε Individualismus (ατομικισμός). Λέμε άνθρωπος και εννοούμε άτομο. Μιλούμε για τον πολίτη και έχουμε στον νου τον ιδιώτη. Αναφερόμαστε στον εαυτό μας και εξυπνοούμε το εγώ μας σε τέτοιο βαθμό, ώστε να λησμονούμε τον άλλο που συνυπάρχει μαζί μας και το όλον μέσα στο οποίο συνανήκει το εγώ μας μαζί με καθένα άλλο του.

[Πανελλαδικές 2007, Μάριος Μπένζος, «Ο κοινωνισμός του ανθρωπισμού», Ευθύνη, τ. 420, Δεκέμβριος 2006]

Λειτουργία ρηματικού προσώπου

Να σχολιάσετε τη χρήση του α' ενικού προσώπου από τον συγγραφέα.

Ψιθυροί κυκλοφορούν απειλητικά, τις τελευταίες αυτές μέρες, για επικείμενες «εκκαθαρίσεις» στο Πανεπιστήμιο. Το γεγονός ότι μεταξύ των ονομάτων των υπό απόλυση καθηγητών αναφέρεται και το δικό μου –και αυτό δεν το θεωρώ διόλου περίεργο– μου παρέχει το δικαίωμα και μου επιβάλλει το καθήκον να σας καταστήσω, σήμερα που βρίσκομαι ακόμη κοντά σας, κοινωνούς ορισμένων σκέψεών μου που ίσως δεν θα μπορώ να σας τις πω αύριο.

Θα μιλήσω χωρίς περιστροφές για την ηθικοπολιτική πλευρά του ζητήματος. Δεν έχω το δικαίωμα να σιωπήσω, αφού σιωπώντας θα εμφανιζόμουν ως αποδεχόμενος ή ανεχόμενος τα όσα γίνονται. Υπάρχουν στη ζωή, την ατομική και την κοινωνική, στιγμές που πρέπει κανείς να πει το μεγάλο «ναι» ή το μεγάλο «όχι».

[Αριστ. Μάνεσης, «Να μείνουμε όρθιοι, αλύγιστοι», απόσπασμα από το τελευταίο μάθημα στους φοιτητές του, πριν συλληφθεί από τη δικτατορία (από τον ημερήσιο Τύπο)]

Λειτουργία ρηματικού προσώπου

Δ. Στο απόσπασμα κυριαρχεί το γ' ενικό πρόσωπο. Να αιτιολογήσετε τη χρήση του από τον συγγραφέα.

Η καταγραφή όλων των μνημείων αυτών –των πολύ ή λιγότερο γνωστών, των εντοπισμένων αλλά μη ερευνημένων, αλλά και εκείνων των οποίων γνωρίζουμε ακόμη την ύπαρξη μόνο από αρχαίες μαρτυρίες– με όλα τα δεδομένα τους, δηλαδή την ιστορία τους, τα χαρακτηριστικά τους, την κατάστασή τους και τις δυνατότητες χρήσης ή απλής ανάδειξής τους, θα προσφέρει ένα πολύ σημαντικό εργαλείο στη συστηματικότερη διαχείριση αυτού του πλούτου.

Η ώσμωση αρχαιολόγων, ανθρώπων του θεάτρου, παραγόντων της τοπικής αυτοδιοίκησης και άλλων διανοητών είναι βέβαιο ότι θα δημιουργήσει ένα πολύ καλό κλίμα για μια κοινή προσπάθεια ισορροπημένης και συνετής προσέγγισης του είδους αυτού των μνημείων.

[Πανελλαδικές 2015, Β. Λαμπρινουδάκης, *Εμείς και οι αρχαίοι χώροι θέασης και ακρόασης*, εκδ. Διάζωμα (διασκευή)]

Λειτουργία ρηματικού προσώπου

Ε. Να επισημάνετε το ρηματικό πρόσωπο που κυριαρχεί σε καθένα από τα παρακάτω αποσπάσματα και να εξηγήσετε τη λειτουργία του, τον σκοπό δηλαδή που υπηρετεί αυτή η επιλογή του συγγραφέα.

1. Τι είναι η φιλία; «Εύνοια», φυσικά, όπως λέγει ο Αριστοτέλης· να έχεις, δηλαδή, καλές διαθέσεις απέναντι σ' έναν άνθρωπο, να αισθάνεσαι στοργή γι' αυτόν, να επιζητείς την συντροφιά του και να θέλεις την ευτυχία του, να είσαι εύνους προς κάποιον και αυτός εύνους προς εσένα, να υπάρχει ανταπόκριση, αμοιβαιότητα στα αισθήματά σας, να τον αγαπάς και να τον τιμάς κι εκείνος, επίσης, να σε αγαπά και να σε τιμά.

[Πανελλαδικές 2016, Ευ. Π. Παπανούτσος, *Πρακτική φιλοσοφία*, εκδ. Νόηση]

Πρόσωπο

Λειτουργία ρηματικού προσώπου

Μπορούμε να διακρίνουμε τρία είδη φιλικών σχέσεων, κατά τον Αριστοτέλη: «διὰ το χρήσιμον», «δι' ἡδονήν», «διὰ το αγαθόν». Στην πρώτη περίπτωση, συνδεόμαστε μ' έναν άνθρωπο, επειδή ο ένας μας είναι στον άλλο χρήσιμος (για τις υποθέσεις, τις ανάγκες, τη σταδιοδρομία, τις πολιτικές φιλοδοξίες μας κ.λπ.). Στη δεύτερη, διατηρούμε στενές σχέσεις μαζί του, επειδή μας προξενεί ευχαρίστηση (είναι διασκεδαστικός, έξυπνος συνομιλητής, επιδέξιος συμπαίκτης κ.λπ.). Και στις δύο περιπτώσεις, «αγαπούμε» τον άλλον κι εκείνος μας «αγαπά» όχι για την ανθρώπινη ποιότητά μας, επειδή, δηλαδή, είμαι εγώ αυτός που είμαι και είναι εκείνος αυτός που είναι (κατά το σώμα και την ψυχή, το ήθος, το πνεύμα), αλλά επειδή κάτι άλλο περιμένουμε απ' αυτόν και αυτός από εμάς, ένα κέρδος (υλικό ή ηθικό) ή μίαν απόλαυση (την τέρψη της ευχάριστης συναναστροφής).

[Πανελλαδικές 2016, Ευ. Π. Παπανούτσος, Πρακτική φιλοσοφία, εκδ. Νόηση]

Πρόσωπο	Λειτουργία ρηματικού προσώπου

Α. Να επισημάνετε το ρηματικό πρόσωπο που κυριαρχεί σε καθένα από τα παρακάτω αποσπάσματα και να εξηγήσετε τη λειτουργία του, τον σκοπό δηλαδή που υπηρετεί αυτή η επιλογή του συγγραφέα.

1. Ένα γενικό χαρακτηριστικό της εποχής μας είναι το κυνήγι του χρόνου. Αυτή η παραφροσύνη του καιρού μας, που μας σπρώχνει συνεχώς πίσω από τον χρόνο, μας εμπλέκει μέσα στη ροή του χρόνου και μας αφαιρεί τη χαρά να συνυπάρχουμε με το χρόνο. Δεν έχουμε καιρό να συναντηθούμε με τον εαυτό μας, να αναδιπλωθούμε και να ταξιδέψουμε μέσα μας, να ονειροπολήσουμε ή να νοσταλγήσουμε, να αποχωρισθούμε απ' όλους τους εξωτερικούς περισπασμούς, σε μια αποκλειστική συνάντηση με τον εαυτό μας. Έτσι ο χρόνος χάνεται ερήμην μας. Και διαπιστώνουμε ξαφνικά πόσο εγκληματικά αποκοπήκαμε από πρόσωπα και πράγματα. Συνθλίβουμε τον ελάχιστο χρόνο που μας μένει, για να κατοχυρώσουμε την επαγγελματική και κοινωνική μας θέση.

[Πανελλαδικές 2011, Επαναληπτικές, Αριστόξενος Σκιαδάς, Διαπιστώσεις, Αθήνα 1977, διασκευή]

Πρόσωπο	Λειτουργία ρηματικού προσώπου

2. Μην επιτρέψετε να σας εξανδραποδίσουν. Διατηρήστε, μέσα στους ζοφερούς και άρρωστους καιρούς, άγρυπνη και ανυπότακτη τη σκέψη σας, περιφρουρήστε την άγια υγεία και ρωμαλεότητα της ψυχής σας, κρατήστε στητό και αγέρωχο το ωραίο ανάστημά σας. Και αν η Εξουσία, που τη συμφέρει να έχει παθητικούς και πολιτικά αδιάφορους υπηκόους, σας πει ότι, έτσι κάνοντας, δεν είστε φρόνιμοι και νομοταγείς πολίτες, αποδείξτε της ότι καλός πολίτης είναι μόνον ο ελεύθερος πολίτης, ο συνειδητός, ενεργός και υπεύθυνος πολίτης.

[Αριστ. Μάνεσης, «Να μείνουμε όρθιοι, αλύγιστοι», απόσπασμα από το τελευταίο μάθημα στους φοιτητές του, πριν συλληφθεί από τη δικτατορία (από τον ημερήσιο Τύπο)]

Πρόσωπο	Λειτουργία ρηματικού προσώπου

3. Κάθε μέρα που περνάει, το παρελθόν ως Ιστορία, ως Τέχνη, ως στοχασμός, ως αποκάλυψη του μυστηρίου μέσα μας και γύρω μας δεν μας λέει τίποτε. Επισκεπτόμαστε ένα μουσείο και φεύγουμε από εκεί ασυγκίνητοι. Τριγυρνούμε σε μια πολιτεία που το παρελθόν την έχει ανυψώσει σε μνημείο κάλλους και Ιστορίας, και δε μένει ξύπνια μέσα μας παρά μια κοντόφθαλμη και δυσκίνητη περιέργεια ή, το χειρότερο, μια καταγέλαστη ματαιοδοξία πως βρισκόμαστε, πως γνωρίζουμε, πως σκεφτήκαμε τη φημισμένη αυτή πολιτεία. Αποφασίζουμε να διαβάσουμε ένα παλιό βιβλίο και το εγκαταλείπουμε μετά από ανάγνωση κάμποσων σελίδων. Δεν μας λέει τίποτε. Με λίγα λόγια, ο κόσμος που ζούμε έχει χάσει και τη γεύση του παρελθόντος και την προθυμία ή την υπομονή που χρειάζεται για να το κατακτήσει.

[Πανελλαδικές 2004, Επαναληπτικές, Κώστας Τσιρόπουλος, Αυτοψία μιας εποχής, Εκδόσεις των Φίλων, διασκευή]

Η γλώσσα είναι συνυφασμένη με την έκφραση του ανθρώπου, λειτουργία καθ' εαυτήν σπουδαία στην ύπαρξή του, καθώς και με την από αυτήν υπηρετούμενη επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων. Δεν είναι όμως η γλώσσα ο μόνος εκφραστικός τρόπος του ανθρώπου. Εκφραστικός τρόπος του ανθρώπου είναι και η άναρθρη φωνή, κάτι προγλωσσικό, είτε η εκφώνηση έρρυθμων ήχων, η γεννητική της μουσικής. Εκφραστικός τρόπος του ανθρώπου είναι και η κάπως ρυθμική δόνηση του σώματος, η γεννητική του χορού. Εκφραστικός τρόπος του ανθρώπου είναι και η χάραξη γραφήματος είτε η πλαστική διαμόρφωση κάποιου υλικού, απαρχές των εικαστικών τεχνών.

[Πανελλαδικές 2009, Επαναληπτικές, Κ. Ι. Δεσποτόπουλος, Φιλοσοφία και θεωρία του πολιτισμού, εκδ. Παπαζήση]

Κυρίες και Κύριοι,

Καταρχήν επιτρέψτε μου να ευχαριστήσω την Oxford Union που έφερε το θέμα αυτό για συζήτηση και ευχαριστώ που με προσκαλέσατε. Νομίζω ότι θα ήταν καλό αυτό το βράδυ ν' ακουστεί μια ελληνική φωνή. Μια φωνή έστω με τη φτωχή μου προφορά. Την ακούω και μορφάζω. Θυμάμαι εκείνο που είπε κάποτε ο Brendan Behan για κάποιον εκφωνητή. «Μιλάει σαν να 'χει τα Ελγίνεια Μάρμαρα στο στόμα του». Γνωρίζοντας τι σημαίνουν τα γλυπτά αυτά για τον ελληνικό λαό δεν είναι εύκολο να μιλήσω ψυχραιμία για το πώς πάρθηκαν τα Μάρμαρα από την Ελλάδα, αλλά θα προσπαθήσω.

[Απόσπασμα από την ομιλία της Μελίνας Μερκούρη στην Oxford Union
για την επιστροφή των γλυπτών του Παρθενώνα]

Η μεγαλύτερη αρετή του βιβλίου είναι ότι σου προτείνει έναν πόλεμο έντιμο. Διαλέγεις τα βιβλία που θέλεις· μόνα τους εκείνα, όταν διαθέτεις ηθική υγεία, σε παρακινούν, κι άθελά τους ακόμα, να διαβάσεις άλλα, αντίθετα, για να μορφώσεις γνώμη, να συγκρίνεις, να διαφωτιστείς, να επιβεβαιώσεις την προσωπική σου αυτοτέλεια, να μη γίνεις ετερόφωτος, ετεροκίνητος. Έτσι, με το ένα βιβλίο ν' ανασκευάζει ή να πολεμάει τ' άλλο, όλα μαζί σε γυμνάζουν στη διαδικασία του διαλόγου, όπου κανένας δεν ρητορεύει από «θέσεως ισχύος». Δικαίωμά σου να κρίνεις και τους μέγιστους, υπό προσωπική σου ευθύνη. Μ' αυτή την έννοια και μόνο –δηλαδή με την υψηλότερη– μπορεί κανένας να μιλάει, όπως συνηθίζεται, για «δημοκρατία των Γραμμάτων». Δεν είναι καθεστώς ακέφαλο: οι άριστοι διαλάμπουν, και σε κλίμακα διεθνή. Αλλά δεν σε υποχρεώνει, δηλαδή δεν σε υποτάσσει, κανένας τους.

[Πανελλαδικές 2009, Άγγελος Τερζάκης, Ταραγμένες ψυχές, Εκδόσεις των Φιλων]

7. Βρισκόμαστε σ' ένα σταυροδρόμι· δεν ήμασταν ποτέ απομονωμένοι· μένουμε πάντα ανοιχτοί σ' όλα τα ρεύματα. Ανατολή και Δύση· και τ' αφομοιώνουμε θαυμάσια τις ώρες που λειτουργούσαμε σαν εύρωστος οργανισμός.[...] Συνταραζόμαστε κι εμείς, δικαιολογημένα ή αδικαιολόγητα, από διαδοχικές κρίσεις, αποκαλυπτικές εφευρέσεις και φόβους, που δεν αφήνουν τον ανθρώπινο νου να ηρεμήσει· σαν την καλαμιά στον κάμπο. Μπροστά σ' αυτά, τι μας μένει για να βαστάξουμε, αν απαρνηθούμε τον εαυτό μας;

[Πανελλαδικές 2008, Γ. Σεφέρης, Δοκίμες, εκδ. Ίκαρος]

Πρόσωπο	Λειτουργία ρηματικού προσώπου

8. Οι χώροι θέασης και ακρόασης που δημιούργησε η ελληνική αρχαιότητα αποτελούν για πολλούς λόγους μian από τις πιο σημαντικές ομάδες μνημείων της πολιτισμικής κληρονομιάς. Πρώτα απ' όλα, γιατί οι χώροι αυτοί, ως τόποι μαζικής συγκέντρωσης, για θρησκευτικούς, πολιτικούς ή ψυχαγωγικούς σκοπούς, εκφράζουν στην αρχιτεκτονική με τον προφανέστερο τρόπο τη δημοκρατική αντίληψη για τη ζωή και την έντονη αίσθηση κοινότητας που χαρακτήρισε τον αρχαίο βίο. Τα σχετικά αρχιτεκτονικά σχήματα εκείνης της δημιουργίας (θέατρα, βουλευτήρια κλπ) εξακολουθούν μέχρι σήμερα να εξυπηρετούν ανάλογες δραστηριότητες.

[Πανελλαδικές 2015, Β. Λαμπρινουδάκης, Εμείς και οι αρχαίοι χώροι θέασης και ακρόασης, εκδ. Διάζωμα, διασκευή]

Πρόσωπο	Λειτουργία ρηματικού προσώπου

9. Τα ομαδικά παιχνίδια υπηρετούν μεγάλο ηθικό σκοπό: σε συνηθίζουν να υποτάξεις την ατομικότητά σου σε μια γενική ενέργεια. Να μη νιώθεις πως είσαι άτομο ανεξάρτητο, παρά μέλος μίας ομάδας. Να υπερασπίζεσαι όχι μονάχα την ατομική σου παρά ολόκληρη την τιμή της ομάδας όπου ανήκεις σχολή, Πανεπιστήμιο, πόλη, έθνος. Έτσι, από σκαλοπάτι σε σκαλοπάτι, το παιχνίδι μπορεί να σε ανεβάσει στις πιο ψηλές κι αφιλόκερδες κορυφές της ενέργειας.

[Νίκος Καζαντζάκης, Ταξιδεύοντας - Αγγλία, εκδ. Καζαντζάκη 2000]

Πρόσωπο	Λειτουργία ρηματικού προσώπου